

УДК 343.148(477)

Канфуї Наталія Петрівна –
начальник сектору економічних
та товарознавчих експертиз
НДЕКЦ при ГУМВС України
в Київській області, ад'юнкт кафедри
криміналістики Національної академії
внутрішніх справ України

Kanfui Natalia – economic sector and
commodity expertise NDEKTS at the
Interior Ministry of Ukraine in Kyiv
region, junior scientific assistant
criminology department of the National
Academy of Internal Affairs of Ukraine

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОГО КПК УКРАЇНИ 2012 РОКУ

PROBLEMATIC ISSUES OF FORENSIC EXAMINATION THE ADOPTION OF THE CRIMINAL PROCEDURAL CODE OF UKRAINE IN 2012

*Здійснено спробу вирішити проблемні питання, пов'язані з
призначенням і проведенням судових експертиз, у тому числі
судово-товарознавчих, що виникли після введення в дію
Кримінального процесуального кодексу України 2012 року.*

Ключові слова: експерт; судова експертиза; юридичні
підстави; збирання матеріалів для проведення експертизи.

*Осуществлена попытка поднять определенные
проблемные вопросы, связанные с назначением и проведением
судебных экспертиз, в том числе судебно-товароведческих,*

возникшие после введения в действие Уголовного процессуального кодекса Украины 2012 года.

Ключевые слова: эксперт; судебная экспертиза; юридические основания; сбор материалов для проведения экспертизы.

The development of science, enginery and technology leads to the employment of special knowledge for the successful trial and judgement of the increasingly greater cases in the court and to pass legal and reasonable verdicts. The usage of such knowledge is able through setting the forensic expertise intended by its special methods, procedures and means to help substantiate the facts being critical to the case.

So, the current Criminal Procedural Code (CPC) of Ukraine determines three types of initial documents that give authority to carry out a forensic expertise, namely: an investigator's or prosecutor's inquiry; an investigator's appointment to a judge or trial; a petition of the defence party or of an investigator / prosecutor. With that, in the latter case, taking into consideration the content of part 6 article 244 of the CPC of Ukraine, an investigator, a judge or a trial have to deliver an agreeable judgement that raises the comprehensive list of the initial documents to four.

Under those circumstances, a complicated problem faces an expert, because according to the requirements of the current CPC of Ukraine the investigators and prosecutors take all proceeding decisions in the form of a writ. At the same time, it's difficult to admit the native state of the legal regulation of any matters that considers the ambiguous interpretation of the law. That's why the mentioned provisions of the CPC of Ukraine demand related amendments and bringing in line with the requirements of the legal methodology.

The things and documents with evidence of perpetration might be the objects for expertise and its sources. The prohibition for an expert to search for evidence on his/ her own initiative is feasible because the current law has fixed the particular form of action and its breach makes evidence incompetent and leads to its loss. At the same time, the other sources of information that are not sources of

evidence but have information necessary for an expert to perform his/ her duties might be the objects for expertise.

The foregoing doesn't describe the difficulties that challenge the expert during carrying out an expertise with due account for implementation of the new CPC of Ukraine and this provides evidence for the necessity of the further improvement and bringing in line with the facts of fight against crime.

Keywords: expert forensics; legal grounds; gathering material for the examination.

Розвиток науки, техніки та нових технологій призводить до того, що для успішного розгляду та вирішення все більшої кількості справ у суді необхідно застосовувати спеціальні знання, що сприяють ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень. Використання таких знань можливе й через призначення судової експертизи, покликаній своїми спеціальними методами, прийомами та засобами сприяти встановленню обставин, які мають значення для справи.

Теоретичному розробленню цієї проблематики багато уваги приділили що визнані фахівці, як Т. В. Авер'янова, Н. І. Альхамов, Л. Є. Ароцкер, В. Д. Арсеньєв, В. В. Архипов, В. Д. Берназ, К. А. Букалов, В. М. Галкін, Л. І. Георгієв, Ю. М. Грошевий, Г. В. Дашков, Ф. М. Джавадов, О. О. Ейсман, О. О. Закатов, Т. В. Каткова, Н. І. Клименко, А. І. Лозовий, І. А. Петрова, М. А. Погорецький, Р. Д. Рахунов, О. Р. Россинська, М. В. Салтевський, Я. С. Сапошинський, Л. О. Сергєєв, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. М. Тertiшник, С. С. Толмачова, О. Р. Шляхов та ін.

Проте на сьогодні фактично відсутні системні дослідження проблем, що виникають під час призначення та проведення судових експертиз з огляду на прийняття нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України.

Не випадково судову експертизу вважають одним із правових інститутів, що зазнав істотних змін з огляду на оновлення кримінального процесуального законодавства. У КПК України, прийнятому Верховною Радою України 2012 року, наявна низка новел щодо організації та проведення

судових експертиз. При цьому необхідно звернути увагу на те, що під час призначення та проведення судових експертиз виникло чимало проблемних питань, вирішення яких має сприяти більш ефективній діяльності експертних установ та окремих експертів.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 242 КПК України, «експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання». Таким чином, експертизи за ініціативою будь-якої зі сторін кримінального провадження має бути проведена на підставі такого документа, як звернення, а за ініціативою слідчого судді чи слідчого – на підставі доручення. Більше того, під час вирішення питання про призначення та проведення експертизи за ініціативою сторони захисту остання має звернутися до слідчого, прокурора (ч. 1 ст. 243 КПК України), а в разі їх відмови – до слідчого судді (ст. 244 КПК України) з відповідним клопотанням [1, с. 619, 622–624].

Отже, чинний КПК України визначає три види ініціативних документів, на підставі яких має бути проведено судову експертизу, а саме: звернення слідчого або прокурора, доручення слідчого судді або суду, клопотання сторони захисту або слідчого (прокурора). При цьому, в останньому випадку, беручи до уваги зміст ч. 6 ст. 244 КПК України, слідчий суддя чи суд повинні винести відповідну ухвалу, що збільшує загальний список ініціативних документів до чотирьох.

За таких умов перед експертом виникає складне питання, оскільки, відповідно до вимог чинного КПК України, усі процесуальні рішення слідчий, прокурор приймають у вигляді постанов.

Не можна не погодитися з думкою О. В. Капліної, яку вона висловила в коментарі до ст. 242 КПК України: «з огляду на прагнення забезпечити однозначність кримінальної процесуальної термінології ..., можна зробити висновок, що ... юридичною підставою для залучення експерта на стадії досудового

розслідування повинна бути постанова слідчого чи прокурора про доручення проведення експертизи» [1, с. 620–621].

Водночас важко визнати природним стан правового регулювання будь-яких відносин, що передбачає неоднозначне трактування закону. Тому зазначені норми КПК України вимагають відповідної корекції та приведення їх у відповідність до вимог юридичної техніки.

Згідно з ч. 1 ст. 69 КПК України, «експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право, відповідно до Закону України «Про судову експертизу», на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження й стосуються сфери її знань» [1, с. 220].

Визначальним у викладеному в законі понятті експерта є визначення обсягу його прав через положення Закону України «Про судову експертизу».

Аналіз ст. 10 цього закону свідчить про досить принципову зміну, що полягає в зменшенні кола осіб, які можуть бути залучені як судові експерти [2].

Відповідно до вимог попереднього КПК України, слідчий мав право залучити в якості експерта будь-якого фахівця, який мав спеціальні знання та відповідний досвід роботи в галузі, до якої належали питання, що виникали перед слідством [3, с. 223].

Визнавши вимоги Закону України «Про судову експертизу» до судових експертів такими, що стосуються й кримінального процесу, законодавець погодився з тим, що судовими експертами можуть бути фахівці державних спеціалізованих установ, які відповідають установленим критеріям, та інші фахівці судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної

спеціальності в порядку, передбаченому цим Законом. Так, законодавець підвищив рівень експертних послуг, що має надавати ініціатор.

Результатом діяльності судового експерта є висновок, що, відповідно до вимог ч. 1 ст. 101 КПК України, є докладним описом проведених експертом досліджень і зроблених за їх результатами висновків, обґрунтованих відповідей на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1, с. 301].

На підставі ч. 3 цієї самої статті КПК України висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження.

У чинному КПК України чітко визначено, що експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи [1, с. 221]. При цьому законодавець не конкретизував, що слід розуміти під «матеріалами для проведення експертизи».

Так, ними можуть бути речі та документи, що містять на собі ознаки вчинення злочину і є їх джерелами. Заборона експерту за власною ініціативою здійснювати їх пошук є виправданою, оскільки для цього чинним законом визначено конкретні процесуальні форми, порушення яких, як відомо, призводить до визнання доказів недопустимими та до їх утрати.

Водночас матеріалами можуть бути й інші джерела інформації, що не є джерелами доказів, але містять інформацію, необхідну експерту для виконання покладених на нього обов'язків.

Прикладом такої ситуації є збирання цінової інформації щодо предмета дослідження експертом-товарознавцем. Це є невід'ємною складовою експертного дослідження. Отримання такої інформації від слідчого чи іншої особи – ініціатора проведення експертного дослідження, на нашу думку, є нічим не обґрунтованою вимогою, оскільки особа, яка не є учасником ринку або фахівцем із тих питань, що стоять перед експертом, не може якісно й повно дослідити ринок предмета дослідження, пропозиції та попит на ньому, визначити обґрунтованість існуючих на ньому цін тощо.

Особливо вагомим аргументом проти такої конструкції правової норми є те, що за умови надання експертно-товарознавцю цінової інформації ініціатором – стороною захисту надзвичайно високим є ризик надання для дослідження даних, що не відповідають реальному стану речей.

За таких умов доцільним є внесення відповідних змін до зазначеної новели щодо змісту поняття «матеріали для проведення експертизи».

Дещо двозначним є викладення в зазначеній правовій нормі формули «за власною ініціативою». Чи не значить таке формулювання, що за наявності дозволу слідчого, прокурора, слідчого судді чи іншої сторони кримінального провадження – ініціатора проведення експертизи експерт може отримати право на самостійне збирання матеріалів для експертного дослідження? Якщо так, то чи існують якісь обмеження «поля дослідження», тобто які матеріали можна збирати, а які ні? У разі відсутності будь-яких обмежень з'являється нова, не передбачена чинним законом, особа, яка може мати можливість здійснювати досудове розслідування в повному обсязі.

Таким чином, конструкція ч. 3 ст. 69 КПК України, яку запропонував законодавець, є недосконалою й такою, що може створити додаткові складнощі в здійсненні експертної діяльності.

З початку застосування чинний КПК України мав ще один суттєвий недолік, пов'язаний із визначенням суми матеріальних збитків та інших видів шкоди, завданих кримінальними правопорушеннями. Зазначені дослідження законодавець не вважає обов'язковими. І лише Законом України від 13 травня 2014 р. № 1261-VII було доповнено ч. 2 ст. 242 КПК України п. 6, відповідно до якого слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи в тому числі й щодо визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Викладене не розв'язує проблем, що виникають під час здійснення експертної діяльності з огляду на запровадження нового КПК України, що свідчить про необхідність його

подальшого вдосконалення та приведення у відповідність із реаліями боротьби зі злочинністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : [наук.-практ. комент.] : у 2 т. – Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
2. Про судову експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України : [наук.-практ. комент.] / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Юрисконсульт ; КНТ. – 2008. – 896 с.